

Derleme makalesi/Review article

Van ili hayvancılığının mevcut durumu

Ömer GEZGİNÇ^{1a}

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Van İl Koordinatörlüğü, Van-Türkiye

Current status of livestock in Van province

MAKALE BİLGİSİ/ARTICLE INFORMATION:

Geliş / Received:

31.10.2022

Revizyon/Revised:

02.12.2022

Kabul / Accepted:

05.12.2022

ORCID:

^a 0000-0003-1056-1090

Abstract:

The livestock sector is of great importance in Van in terms of livestock production and being an important source of livelihood. The predisposition of people to animal husbandry (especially ovine breeding) depending on socio-cultural factors in Van province, the existence of large plateau and plain areas and large meadow-pasture areas and the high animal existence highlight the livestock potential of the province. About 9.3% of Turkey's ovine and 1.4% of Turkey's cattle are located in Van. Beekeeping and pearl mullet hunting are also important livestock activities in Van. Ranking 10th in Turkey in honey production, the province of Van also supplies approximately 30% of Turkey's inland fisheries. With this review, the current situation of animal husbandry in Van has been tried to be revealed.

Keywords: Van, animal husbandry, livestock production, livestock economics

Van İli Hayvancılığının Mevcut Durumu

Özet:

Hayvancılık sektörü, Van ilinde hayvansal üretim ve önemli bir geçim kaynağı olması açısından büyük öneme sahiptir. Van ilinde insanların sosyo-kültürel etmenlere bağlı olarak hayvancılığa (özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği) yatkınlıkları, geniş plato ve ova alanları ile geniş çayır-mera alanlarının varlığı ve hayvan varlığının yüksek oluşu ilin hayvancılık potansiyelini öne çıkarmaktadır. Türkiye'nin küçükbaş hayvan varlığının yaklaşık %9,3'ü ve büyükbaş hayvan varlığının ise %1,4'ü Van ilinde yer almaktadır. Arıcılık ve inci kefali avcılığı da Van'da yapılan önemli hayvancılık faaliyetlerindedir. Bal üretiminde Türkiye'de 10. sırada yer alan Van ili iç su balıkçılığında da Türkiye'nin yaklaşık %30'unu karşılamaktadır. Bu derleme ile Van ilindeki hayvancılığın mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Döl verimi parametreleri, Süt sığırılığı, Düve, İnek

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author: omergezginc@hotmail.com

How to cite this article: Gezginç Ö (2022). Van İli Hayvancılığının Mevcut Durumu. *Antakya Vet. Bil. Derg.*, 1(1), 40-52

Giriş

Hayvancılık, küresel olarak dinamik bir sektör olup, kırsal geçimde ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli bir rol oynamaktadır. Hayvancılık, kırsal kesim için iyi bir gelir kaynağı olmasının yanında milyarlarca insanın beslenmesinde büyük öneme sahip olan hayvansal ürünlerin üretiminde yer alan önemli bir sektördür. Nüfus artışı, gelir artışı ve şehirleşme hayvansal kaynaklı gıdalara olan talebi artırmakta ve bu nedenle hayvancılık sektörü gün geçtikçe önem kazanmaktadır (Delgado et al., 1999; Thornton, 2010 ve Eisler and Lee, 2014).

Hayvancılık sektörü, Van ilinde de hayvansal üretim ve önemli bir geçim kaynağı olması açısından büyük öneme sahiptir. Van ilinde insanların sosyo-kültürel etmenlere bağlı olarak hayvancılığa (özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği) yatkınlıkları, geniş plato ve ova alanları ile geniş çayır-mera alanlarının varlığı ve hayvan varlığının yüksek oluşu ilin hayvancılık potansiyelini öne çıkarmaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; DAKA, 2014b ve Ertaş ve Deniz, 2018)

İlin sahip olduğu mera alanları Türkiye'nin toplam mera varlığının %10'unu oluşturmaktadır (DAKA, 2014a; Turan ve Altuner, 2014; VANTSO, 2019). Van, hayvan sayısı olarak özellikle küçükbaş hayvan varlığında dikkat çekmektedir. Türkiye'nin küçükbaş hayvan varlığının yaklaşık %9,3'ü ve büyükbaş hayvan varlığının ise %1,4'ü Van ilinde yer almaktadır. Koyun varlığında ise Türkiye'nin lider kenti konumundadır. Süt verimi ve süt kalitesi gibi özellikler yönünden iyi durumda bulunan ve Van iline özgü bir koyun türü olan Norduz ırkının yetiştiriciliğinin yapılması da il hayvancılığı için ayrı bir önem katmaktadır (DAKA, 2014a). Van ilinin sahip olduğu iklim özellikleri, su kaynakları ve kirlenmemiş toprak varlığı yem bitkileri yetiştiriciliği açısından önem arz etmektedir (Turan ve Altuner, 2014). Van, sahip olduğu bu özellikler yönüyle hayvancılığa en uygun illerimiz arasında yer almaktadır.

Van ili sahip olduğu coğrafya ile birçok hayvancılık faaliyetinin yapılmasına uygundur. İlde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığı ve bu faaliyetlerden elde edilen ürünlerden başka arıcılık ve su ürünleri üretimi de gerçekleştirilmektedir. İlin sahip olduğu bâkir kaynaklar, zengin bitki florası yoğun bir arıcılık faaliyetine zemin hazırlamaktadır. Arıcılık, özellikle Bahçesaray ve Çatak ilçelerinde gerçekleştirilmektedir. Van ili bal üretiminde Türkiye'de 10. sırada yer almaktadır. Yine su ürünleri avcılığı da önemli hayvansal üretim faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu konuda endemik bir tür olan inci kefalı avcılığı yaygındır. Van gölünün sodalı yapısı bu endemik tür için en uygun doğal ortamdır. İlin coğrafi konumunun bu özelliği Van ilinde iç su balıkçılığını da önemli kılmıştır (DAKA, 2010; DAKA, 2012; DAKA, 2014a; DAKA, 2014b; TC Van Valiliği, 2014 ve VİTOM, 2020a).

Hayvan Varlığı

Van ilinde en önemli iktisadi faaliyet alanı olarak hayvancılık sektörü öne çıkmaktadır. İktisadi ve bilinçli bir üretim yaklaşımı ile hayvancılık sektörü, il ekonomisinin lokomotifi olabilecek seviyededir (DAKA, 2012; Ertaş ve Deniz, 2018).

Van ilinin ortalama yükseltisinin fazla oluşu ve engebeli yer şekillerine sahip olması, kurak iklim şartları ile birleşerek bitkisel üretimin kısıtlı olmasına neden olmaktadır. Bitkisel üretimin kısıtlı olması durumu ilde hayvancılık faaliyetlerini önemli ve zorunlu kılmaktadır (Ertaş ve Deniz, 2018). Van ili için hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olup, hayvancılık içerisinde de küçükbaş hayvancılık dikkat çeken bir konuma sahiptir. İldeki geniş ve kaliteli çayır-mera alanları hayvancılık faaliyetinin gerçekleştirilmesinde önemli bir etkidir (DAKA, 2014a; DAKA, 2014b, TC Van Valiliği, 2014 ve VANTSO, 2019). Tablo 1'de yıllara göre Van ilindeki hayvan varlığı sunulmuştur (TÜİK, 2022a).

Van ilinde sığır türü hariç bütün hayvan türlerinde 2006 yılına göre 2021 yılında artış olduğu Tablo 1'de görülmektedir. Bu

Tablo 1. Van İli Yıllara Göre Hayvan Varlığı (2006=100) (TÜİK, 2022a).

Yıllar	Sığır	İndeks	Manda	İndeks	Koyun	İndeks	Keçi	İndeks
2006	180 460	100	184	100	2 474 050	100	189 390	100
2010	157 806	87,4	227	123,4	2 182 011	88,2	150 686	79,6
2015	166 944	92,5	444	241,3	2 456 493	99,3	247 088	130,5
2017	185 349	102,7	750	407,6	2 523 194	102,0	214 860	113,4
2018	176 438	97,8	908	493,5	2 472 393	99,9	178 138	94,1
2019	179 713	99,6	980	532,6	2 505 417	101,3	202 595	107,0
2020	196 506	108,9	1 001	544,0	2 911 815	117,7	254 421	134,3
2021	165501	91,7	900	489,1	3 080 913	124,5	303 307	160,1

artışlar son 15 yılda manda türünde %389,1, koyun türünde % 24,5 ve keçi türünde ise %60,1 oranında olmuştur. Sığır türünde ise yıllara göre artışlar azalışlar olmakla beraber son 15 yılda %8,3 oranında azalma gerçekleşmiştir. İldeki küçükbaş hayvan varlığı 2021 yılı verilerine göre 3 milyonun üzerindedir (TÜİK, 2022a). Van, bu sayı ile Türkiye’de en fazla küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliğinin yapıldığı ildir. Sığır türünde kültür ve melez ırkların sayısında artış, yerli ırkların sayısında ise azalmanın olduğu bilinmektedir.

TÜİK verilerine göre 2021 yılında Van ili, Türkiye koyun varlığının %6,8’sini oluşturmaktadır. Keçi türüyle beraber bu oran %9,3’e ulaşmaktadır. İldeki sığır ve manda türleri ise Türkiye’deki sığır ve manda varlığının %1,4’ü kadardır (TÜİK, 2022a).

Türlere göre 2021 yılında ilçelerdeki hayvan varlığının Van ilindeki hayvan varlığına oranları Şekil 1’de sunulmuştur (TÜİK, 2022a).

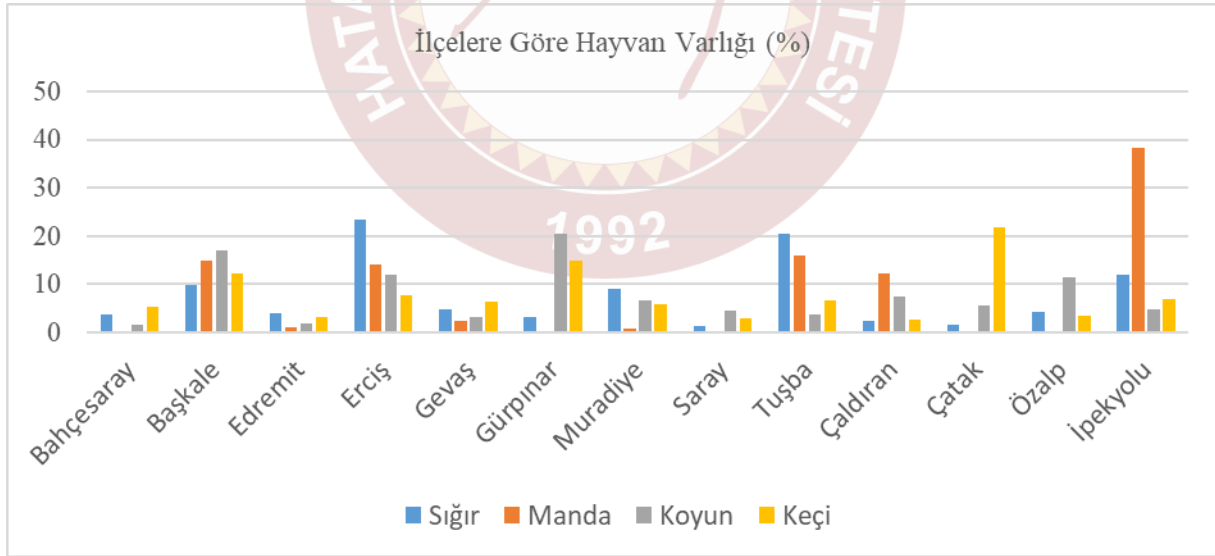
Şekil 1’e göre, 2021 yılında koyun ve keçi varlığında (%48,19)

Gürpınar, sığır varlığında (%22) Erciş ve manda varlığında (% 25,51) ise İpekyolu ilçeleri birinci sırada yer almaktadır. Gürpınar ilçesi aynı zamanda 700 bin civarında küçükbaş hayvan sayısı ile Türkiye’nin de en fazla küçükbaş hayvancılığının yapıldığı ilçe konumundadır.

Süt Üretimi

Van ili koyun sayısının yüksek olması ve bu yörede otlu peynirin lokal öneminden dolayı süt üretiminde dikkat çekici bir konumdadır. Çayır-mera alanlarının yaygınlığının ve bu alanların koyunlar için elverişli olması koyun sütü üretiminde Van ili için avantajlı bir durum oluşturmaktadır. Van ili koyun sütü üretiminde Türkiye’de lider konumdadır.

Tablo 2’ye göre, süt üretim miktarı bakımından bütün hayvan türlerinde (%78,5 sığır, %370,5 manda, %58,2 koyun ve %119,2 keçi) 2004 yılına göre artış olduğu görülmektedir. Son beş yılda da aynı şekilde süt üretim miktarı bütün hayvan türlerinde artış göstermektedir. Sığır türündeki (%78,5) bu artış; her ne kadar

Şekil 1. İlçelerdeki Hayvan Varlığının İldeki Hayvan Varlığına Oranı (%) (TÜİK, 2022a).

Tablo 2. Hayvan Türlerine ve Yıllara Göre Van İli Yıllık Süt Üretim Miktarı (ton) (2004=100) (TÜİK, 2020).

Yıllar	Sığır	İndeks	Manda	İndeks	Koyun	İndeks	Keçi	İndeks
2004	98 306,9	100	63,1	100	76 350,4	100	5 323,3	100
2015	153 543,4	156,2	142,3	225,6	97 770,6	128,1	11 429,1	214,7
2016	148 939,6	151,5	135,8	215,4	93 411	122,3	10 534,1	197,9
2017	187 412,4	190,6	177,0	280,8	104 048,2	136,3	10 926,4	205,3
2018	177 268,8	180,3	255,5	405,1	116 208,9	152,2	9 843	184,9
2019	175 480,2	178,5	296,7	470,5	120 811,9	158,2	11 666,8	219,2

Van ili için tam manasıyla yeterli olmasa da kültür ve melez ırkların sayısının artması, son yıllarda yem bitkilerinin üretiminin artması ve hayvancılığın daha bilinçli bir şekilde yapılmasına bağlamak mümkündür. Diğer türlerde ise hayvan sayılarının artması süt üretim miktarının artışını sağladığı düşünülmektedir.

Van ilinde yıllara ve hayvan türlerine göre sağılan hayvan sayıları Tablo 3'te verilmiştir (TÜİK, 2020).

Tabloda 2004 yılına göre ve 2015-2019 yılları arasında bütün hayvan türlerinde (%24,6 sığır, %369,2 manda, %58,2 koyun ve %119,2 keçi) sağılan hayvan sayısında artış olduğu görülmektedir. Sığır türündeki süt veriminin artışı, bu türdeki kültür ve melez ırkların sayısındaki artıştan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Kültür ve melez ırklardaki bu artışın, ildeki süt üretimine olumlu yansıdığı düşünülmektedir.

TÜİK verilerine göre 2019 yılında Van ili, Türkiye koyun sütü üretiminde %7,9'luk bir paya sahip olmuştur. Bu oran ile 2019 yılında koyun sütü üretiminde Türkiye'de lider konumda olmuştur. Yine 2019 yılında keçi sütü üretiminde %2, büyükbaş hayvan sütü üretiminde ise %1,2'lik bir paya sahip olmuştur (TÜİK, 2020).

Van ili ile Türkiye karşılaştırmalı yıllara ve hayvan türlerine göre hayvan başına yıllık süt verimleri (kg) olarak Tablo 4'de verilmiştir (TÜİK, 2020).

Tablo incelendiğinde, 2004 yılına göre Van ilinde sığır türünde hayvan başına süt veriminin arttığı görülmektedir. Yine aynı türde 2015-2019 yılları arasında da artış söz konusudur. İlde süt verimi yüksek kültür ve melez ırkı sığırların sayısındaki artış bu durumun nedeni olarak düşünülmektedir. Van ilinde diğer hayvan türlerinde hayvan sayısında artış olmasına rağmen hayvan başına süt veriminde ciddi değişiklikler olmamıştır. Bu durum, bu hayvan türlerinde süt verimi yüksek ırklarla yetiştiricilik yapılmadığının ve bakım-besleme şartlarının gelişmediğinin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Sığır ve manda türlerinde hayvan başına süt verimi yönünden Van ilinin Türkiye genelindeki değerinin altında kaldığı tabloda görülmektedir. Ancak koyun ve keçi türünde hayvan başına süt veriminde Van ili Türkiye değerinin üstündedir.

Et Üretimi

Van ilinde bir diğer hayvansal üretim faaliyeti kırmızı et üretimidir. İldeki hayvan sayısının çokluğu ve geniş mera alanlarının olması kırmızı et üretimi sektörü için de bir avantajdır.

Tablo 3. Hayvan Türlerine Göre Sağılan Hayvan Sayıları (2004=100) (TÜİK, 2020).

Yıllar	Sığır	İndeks	Manda	İndeks	Koyun	İndeks	Keçi	İndeks
2004	54 981	100	65	100	89 8241	100	49 290	100
2015	69 956	127,2	146	224,6	1 150 243	128,1	105 825	214,7
2016	66 853	121,6	139	213,8	1 098 953	122,3	97 538	197,9
2017	76 867	139,8	182	280,0	1 224 097	136,3	101 170	205,3
2018	69 670	126,7	262	403,1	1 367 163	152,2	91 139	184,9
2019	68 494	124,6	305	469,2	1 421 316	158,2	108 026	219,2

Tablo 4. Van ve Türkiye Karşılaştırmalı Hayvan Başına Yıllık Süt Verimleri (kg) (TÜİK, 2020).

Yıllar	Sığır (kg)		Manda (kg)		Koyun (kg)		Keçi (kg)	
	Van	Türkiye	Van	Türkiye	Van	Türkiye	Van	Türkiye
2004	1 788	2 479	970	998	84	77	108	104
2015	2 194	3 058	974	996	84	76	107	105
2016	2 227	3 090	977	996	85	76	108	105
2017	2 438	3 143	972	998	84	76	108	105
2018	2 544	3 161	975	998	85	76	108	105
2019	2 561	3 158	972	1 000	85	76	108	105

Van ili 2018-2019 yılları arasında türlere göre kesilen hayvan sayısı ve kırmızı et üretim miktarı Tablo 5'te verilmiştir (Anonim, 2020a).

Yine kırmızı et üretiminde de %37 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Tabloya göre 2018-2019 yıllarında kesilen büyükbaş hayvan sayısında %25,9 ve kesilen küçükbaş hayvan sayısında %176,5 artış; karkas değerlerinde ise büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda sırasıyla %21,3 ve %210,4 artış olduğu görülmektedir.

Van ili 2018-2019 yılları arasında türlere göre yıllık hayvan başına kırmızı et üretim miktarı (kg/baş) Tablo 6'da verilmiştir (Anonim, 2020a).

Tablo 5. Van İli 2018-2019 Yılları Arasında Türlerine Göre Kesilen Hayvan Sayısı ve Kırmızı Et Üretim Miktarı (2018=100) (Anonim, 2020a).

Yıllar	Büyükbaş				Küçükbaş				Kırmızı Et Üretimi (ton)	İndeks
	Kesilen Hayvan Sayısı	İndeks	Karkas (kg)	İndeks	Kesilen Hayvan Sayısı	İndeks	Karkas (kg)	İndeks		
2018	4 191	100	1 141 380	100	4 634	100	103 400	100	1 244,8	100
2019	5 278	125,9	1 384 953	121,3	12 814	276,5	320 939	310,4	1 705,9	137,0

Tablo 6. Van İli 2018-2019 Yılları Arasında Türlerine Göre Yıllık Hayvan Başına Kırmızı Et Üretim Miktarı (kg/baş) (2018=100) (Anonim, 2020a).

Yıllar	Büyükbaş Verimlilik (kg/baş)				Küçükbaş Verimlilik (kg/baş)			
	Van	İndeks	Türkiye	İndeks	Van	İndeks	Türkiye	İndeks
2018	272,3	100	293	100	22,3	100	21,4	100
2019	262,4	96,4	296	101,0	25,0	89,1	21,4	100,0

Bu verilere göre 2018-2019 yıllarında büyükbaş hayvanlarda kırmızı et üretiminde hayvan başına verim bakımından Van ilinde %3,6 oranında bir azalma, Türkiye'de ise %1 oranında artış; küçükbaş hayvanlarda ise Van'da %10,9 oranında azalma, Türkiye'de ise bu konuda bir değişiklik olmadığı görülmektedir.

Arıcılık, özellikle Bahçesaray, Çatak ve Gevaş illerinde yaygın olarak yapılmaktadır. Bu ilçelerin rakımının yüksek olması, sanayi ve ana yollardan uzak olması, bozulmamış zengin bir bitki florasına sahip olması bu yörelerde üretilen bal kalite yönüyle ayrıcalıklı kılmaktadır. Literatürlerde yaklaşık 260 arı bitkisi bildirilirken, yapılan bir çalışmada bu sayı Çatak vadisi için 744 olarak bildirilmiştir. Papatyagiller, ada çayları, gevenler, kekikler bu bitki türleri arasında yer almaktadır (VANTSO, 2019).

2019 yılı verilerine göre Van ili Türkiye kırmızı et üretiminin % 2,1'ini oluşturmaktadır ve ilin hayvan varlığı göz önüne alındığında kırmızı et üretiminin düşük olduğu düşünülmektedir. (Anonim, 2020a). Bu veriler neticesinde bir uyumsuzluktan söz etmek mümkündür. Bu durumdan dolayı kayıt dışı üretimin varlığından bahsetmek mümkün olabileceği gibi kırmızı et üretiminde kayıtlar için gerekli sistemin uygun olmadığı veya kayıtlar için gerekli özenin gösterilmediği düşünülmektedir.

Yıllara göre Van'daki kovan sayısı, bal üretim miktarları ve Türkiye içerisindeki payları Tablo 7'de sunulmuştur (TÜİK, 2022c).

Bal Üretimi

Hayvansal üretim faaliyetlerinden olan arıcılık faaliyeti de Van ili için önemli konumda yer almaktadır. Van ili arıcılık için oldukça elverişli ekolojik özelliklere ve zengin bir flora sahiptir.

Tabloya göre Van ilinde son 15 yılda kovan miktarının %654,1 ve bal miktarının ise %762,9 arttığı görülmektedir. 2021 yılı verilerine göre Van ilinin, Türkiye'deki kovan miktarının % 1,7'sine ve bal üretim miktarının ise %2,3'sine sahip olduğu görülmektedir. TÜİK 2021 yılı verilerine göre Van, 2 216 ton bal üretimi ile bal üretim miktarında ve sahip olduğu 148 749 adet kovan sayısı ile kovan miktarında Türkiye'de 14. sırada yer almaktadır (TÜİK 2022a).

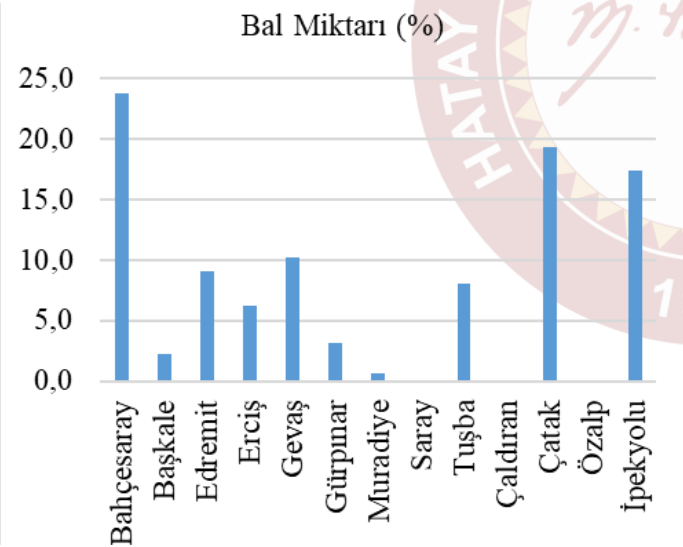
Tablo 7. Yıllara Göre Van'daki Kovan, Bal Üretim Miktarları ve Türkiye'deki Payları (2006=100) (TÜİK, 2022a).

Yıllar	Kovan Miktarı (Adet)	İndeks	Türkiye'deki Payı (%)	Bal Miktarı (ton)	İndeks	Türkiye'deki Payı (%)
2006	19 725	100	0,2	256,8	100	0,3
2010	59 726	302,8	0,7	987,6	384,6	1,0
2015	125 246	635,0	1,4	2 113,1	822,8	2,2
2017	140 554	712,6	1,8	1 928,0	750,8	1,7
2018	129 206	655,0	1,6	1 652,4	643,4	1,5
2019	143 204	726,0	1,8	1 869,0	727,8	1,7
2020	145 825	739,3	1,8	1 941,5	756,0	1,9
2021	148 749	754,1	1,7	2216	862,9	2,3

Van iline göre ilçelerdeki bal üretim oranları Şekil 4'te verilmiştir (TÜİK, 2022a).

Tablo 8. Van İli ve İlçelerindeki Arıcılık Yapan İşletme Sayısı, Kovan Miktarı ve Kovan Başına Bal Üretim Miktarları (kg) (2021) (TÜİK, 2022a).

İlçeler	İşletme Sayısı (Adet)	Kovan Sayısı (Adet)	Kovan Başına Üretim (kg)
Bahçesaray	260	33 435	15,7
Başkale	19	3 335	14,5
Edremit	53	13 553	14,8
Erciş	31	10 650	13,0
Gevaş	89	14 751	15,4
Gürpınar	10	5 914	11,8
Muradiye	14	1 089	13,6
Saray	0	0	0
Tuşba	36	11 679	15,2
Çaldıran	0	0	0
Çatak	196	28 394	15,0
Özalp	2	200	0,9
İpekyolu	110	25 749	15,0
Van	820	148 749	14,9

Şekil 2. Van İline Göre İlçelerdeki Bal Üretim Oranları (TÜİK, 2022a).

Şekil 4, TÜİK'in 2021 yılı verilerinden oluşmaktadır. Bu verilere göre Van'daki bal üretim miktarında Bahçesaray, Çatak, İpekyolu ve Gevaş olmak üzere dört ilçe dikkati çekmektedir. Van ilinde bal üretiminde en yüksek orana sahip ilçe Bahçesaray (% 23,7) olup, onu Çatak (% 9,3), İpekyolu (%17,4) ve Gevaş (% 10,3) izlemektedir.

Van ili ve ilçelerinin 2021 yılında arıcılık yapan işletme sayısı, üretimde kullanılan kovan miktarı ve kovan başına bal üretim miktarları (kg) Tablo 8'de verilmiştir (TÜİK, 2022a).

Tabloya göre, Van ilinde arıcılık yapan işletme sayısı ve kovan miktarının en fazla olduğu ilçe Bahçesaray'dır. Bahçesaray'ı; Çatak, İpekyolu ve Gevaş ilçeleri izlemektedir. İlçelerdeki kovan başına bal üretim miktarlarının birbirlerine yakın olduğu

tabloda görülmektedir. Bal üretim miktarı açısından ilçelerdeki bu değerlerin (Özalp ilçesi hariç), Türkiye genelindeki değer (11 kg/kovan başına)'den yüksek olduğu tespit görülmektedir.

İç Su Balıkçılığı

Hayvansal üretim faaliyetlerinden biri olan iç su balıkçılığı, Van ilinde ulusal düzeyde rekabet gücü düşük ve daha çok yerel talebe yönelik olarak yapılmaktadır (TC Van Valiliği, 2014). Van ilinin sahip olduğu su kaynakları ile iç su balıkçılığında önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. Sodalı suya sahip olan Van gölünde yetişen endemik bir tür olan İnci kefali iç su balıkçılığında ayrı bir öneme sahiptir. Erçek gölü de bu balıkların yetişmesi için aynı özelliğe sahiptir. Sazangillerden olan İnci kefali dünyada sadece Van gölü havzasında yaşamaktadır.

Van gölü, bu balık türü ile Türkiye'nin iç su balık üretiminin üçte birini karşılamaktadır. İnci kefali balığı üreme dönemindeki göç olayı ile oluşturduğu görsel şölen ile Van turizmi için de ayrıca önem arz etmektedir (DAKA, 2010; VİTOM, 2020a ve VANTSO, 2019).

Van ilinde yıllara göre avlanan iç su ürünleri miktarı (ton) Tablo 9'da verilmiştir (TÜİK, 2022b).

Van ilinde yıllara göre avlanan iç su ürünleri miktarı (ton) Tablo 9'da verilmiştir (TÜİK, 2022b).

Tablo 9. Yıllara Göre Avlanan İç Su Ürünleri Miktarı (ton) (2006=100) (TÜİK, 2022b).

Yıllar	Alabalık	İndeks	İnci Kefali	İndeks	Sazan	İndeks	Siraz	İndeks
2006	2	100	10 855	100	395	100	139	100
2015	11	550	8 500	78,3	200	50,6	30	21,6
2016	15	750	9 700	89,4	130	32,9	30	21,6
2017	10	500	9 680	89,2	90	22,8	18	12,9
2018	8	400	9 790	90,2	65	0,2	15	10,8
2019	8	400	9 850	90,7	69	17,5	15	10,8
2020	2	100	9 600	88,4	57	14,4	10	7,2
2021	0	0	9 800	90,3	61	15,4	11	7,9

Tabloya göre, Van ilinde daha çok alabalık, inci kefali, sazan ve siraz türlerinin avcılığının yapıldığı görülmektedir. Bu türler arasından en fazla avlanan balık inci kefalidir. Tablodaki veriler incelendiğinde, son 15 yıllık süreçte inci kefali, sazan, siraz balık türlerinin avlanma oranlarında sırasıyla %9,7, %84,6 ve %92,1 oranında azalma olduğu ve alabalık türünde ise son iki yılda ciddi azalmaların bulunduğu ve hatta 2021 yılında alabalık avcılığının hiç yapılmadığı görülmektedir. Bu oranlardaki azalmalara bilinçsiz avlanmanın yol açabileceği düşünülmektedir.

İç su balıkçılığının yanında kültür balıkçılığı da yapılmaktadır. Van'ın sahip olduğu doğal göller, baraj gölleri ve akarsuları kültür balıkçılığı için uygundur. Özellikle alabalık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yine Bahçesaray ve Çatak çaylarında endemik bir tür olan kırmızı benekli alabalık avcılığı yapılmaktadır (Anonim, 2020c; VANTSO, 2019).

Van İli Hayvancılık Sektörünün İhracat Durumu

Van ili dış ticaret yönüyle önemli bir coğrafi konuma sahiptir. İran'a komşu olması ve 2 saatlik uçuş mesafesi ile birçok ülkeye yakınlığı bulunan Van ili ihracat yönüyle büyük bir potansiyele sahiptir (DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014). Van ilinden 30 yıl aradan sonra ilk defa 2019 yılında Katar'ın Doha kentine kasaplık canlı koyun ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu ticaret için Tarım ve Orman Bakanlığında 6 işletme ve öncelikle 50 000 hayvanın ihracatı için izin verilmiştir. Bu izinler neticesinde 2019 ve 2020 yıllarında koyun ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu ticaret Van ilinde eskiden yoğun olarak yapılan

hayvancılık faaliyetlerine olan yönelimi artırmıştır (VİTOM, 2019).

Van ilinde 2019 ve 2020 yıllarında toplamda 37 265 adet koyun ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bu ticaretin parasal değeri ise toplam 37 625 000 TL olmuştur. Bu canlı hayvan ihracatının, Van'da hayvancılık faaliyetlerinde artışı pozitif yönde teşvik edebileceği ve ekonomik açıdan Türkiye'ye döviz girişi sağlamak gibi önemli bir katkı sağlaması yönüyle geleceğe yönelik önemli bir ticari faaliyet olmuştur.

Van İlindeki Hayvancılığa Dayalı Sanayinin Durumu

Hayvancılığa dayalı sanayinin geliştirilmesi ile üretime ve tüketici taleplerine uygun piyasa oluşturulması, hayvansal ürünlerde gıda güvenliği ve hijyenin sağlanması, yapılan üretimin kayıt altına alınması gibi birçok fayda sağlanması beklenir (Günlü ve ark., 2006).

Van ilinde 2020 yılı verilerine göre hayvancılığa dayalı sanayi işletmesi olarak kayıtlı 17 adet süt ve süt ürünleri işleme, kırmızı ette üç adet özel sektöre ait işletme, dört ilçede (Başkale, Çatak, Gevaş ve Muradiye) ise ilçe talebini karşılamak amacıyla kurulmuş ilçe belediyelerine bağlı dört adet işletme ve bir de ESK'ye ait kombina yer almaktadır (Anonim, 2020c).

Van'da üretilen sütün yaklaşık %62 kadarı otlı peynir ve işletme içinde değerlendirilmektedir. Bundan dolayı süt işleme tesislerine aktarılan süt miktarı %1'in altındadır. İşlenen sütün %60 kadarı yoğurt üretiminde kullanılmaktadır. Bu tesislerde

ayrıca ayran, tereyağı, sade yağ ve beyaz peynir üretimi yapılmaktadır (Anonim, 2020c; DAKA, 2014c).

Kırmızı ette kesimhane, parçalama ve işleme ünitelerinden oluşan bir tesise sahip özel sektöre ait bir işletme mevcuttur. Diğer iki işletmeden biri kesimhane ve parçalama bölümlerine sahiptir; kalan tek işletme ise sadece kesimhane şeklinde üretimde yer almaktadır. Dört ilçedeki işletmeler ise ilçedeki kapasite ve üreticilerin talebini karşılamak için sadece kesimhane olarak çalışmaktadır. Bu işletmelerin tam kapasitede çalışmadığı bilinmektedir (Anonim, 2020c).

Kırmızı ette bahsedilen işletmelerden başka bir de ESK'ya ait kombina bulunmaktadır. Van ilinde 2011 yılında meydana gelen depremden dolayı kombinanın fiziki yapısı zarar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Bu sebeple ESK kombinası için yeni bir bina oluşturulması için proje tasarlanmıştır. Bu proje ise 2020 yılı itibarıyla tamamlanmış ve faal duruma geçmiştir. Projeye göre kombinanın günlük küçükbaş kesim kapasitesi 2000 baş, günlük büyükbaş kapasitesi ise 320 baştır. Kombinanın hinterlant alanı Van, Bitlis ve Hakkari illerinden oluşmaktadır (Anonim, 2020d).

Van İli Hayvancılığında Üretici Örgütlenmesi

Hayvancılık sektöründe örgütlenme kooperatifler ve birlikler şeklinde yapılmaktadır. Örgütlenme ile üreticiler pazarlama, finansman ve üretimi ilgilendiren birçok alanda güç birliği sağlamaktadırlar. Etkili bir örgütlenme ile hayvansal üretimde sürdürülebilir bir yapı ve üretici-tüketici çıkar dengesinin oluşturulabileceği düşünülmektedir (Günlü ve ark., 2006).

Van ilindeki 2020 yılına ait hayvansal üretim birlikleri ve aktif üye sayıları Tablo 10'da verilmiştir (Anonim, 2020a).

Tablo 10. Van İlindeki 2020 Yılı Hayvansal Üretim Birlikleri ve Aktif Üye Sayıları (Anonim, 2020a).

Birlikler	Aktif Üye Sayısı
Damızlık Koyun-Keçi Birliği	24 023
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	19 288
Kırmızı Et Üreticileri Birliği	452
Arı Yetiştiricileri Birliği	500
Bal Üreticileri Birlikleri	488
Su Ürünleri Yetiştiricileri Birliği	33

Tabloya göre 2020 yılında Van ilinde altı adet hayvansal üretim birliği bulunmaktadır. Bu birliklerin yanı sıra Van ilinde 22 adet tarımsal amaçlı kooperatif vardır. Bu birlikler ve kooperatifler hayvancılık sektöründe örgütlenerek üreticilerin menfaatlerini korumaya çalışmaktadır. Ancak Türkiye genelinde olduğu gibi Van'da da etkili bir örgütlenmenin olmadığı bilinmektedir. Devletin hayvancılık için verdiği desteklerden faydalanabilmek için üreticilerin bu birlik ve kooperatiflere üye oldukları düşünülmektedir (Anonim, 2020c).

Van İlinde Hayvan Hastalıkları ile Mücadele

Hayvansal üretimin karlı ve verimli olabilmesi için sağlıklı hayvanlarla üretimin gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Hayvan hastalıkları, hayvancılık işletmelerinin karlılığını olumsuz etkilemektedir ve aynı zamanda ülkelerin üretim değerinin kaybına yol açmaktadır. Tüketiciler açısından ise sağlıklı gıda üretimi tüketicilerin tercihlerini etkilemektedir (Günlü ve ark., 2006).

Van ilindeki bazı hayvan hastalıklarının 2018 ve 2019 yıllarına ait mihrak verileri Tablo 11'de verilmiştir (Anonim, 2020a).

Tablo 11. Van İlindeki Bazı Hayvan Hastalıklarına Ait 2018 ve 2019 Yılları Mihrak Verileri (Anonim, 2020a).

Hastalıklar	2018-Mihrak	2019-Mihrak
Şap	3	2
Sığır Brusellozu	3	3
Koyun-Keçi Vebası	-	-
Sığırların Nodüler Ekzantemi	14	15
Kuduz	4	4
Anıların Amerikan Yavru Çürüklüğü	1	1

Tabloya göre Van ilinde 2018 ve 2019 yıllarında aynı hastalıklardan mihraklar saptanırken ve hastalık bazında mihrak sayılarında benzerlik olduğu görülmüştür.

Hayvan hastalıkları ile etkili bir mücadele yapılarak hastalıklardan dolayı oluşan ekonomik kayıpların en aza indirilebilmesi mümkündür. Bu amaçla salgın hastalıklarda aşılama çalışmalarına gereken önemin verilmesi ve hastalıklar konusunda yetiştiricilerin en iyi şekilde bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Van ilinde 2019 yılında programlı olarak uygulanan aşılarla ait veriler Tablo 12'de sunulmuştur (Anonim, 2020a).

Tablo 12. Van İlinde 2019 Yılında Programlı Olarak Uygulanan Aşılarla Ait Veriler (Anonim, 2020a).

	Program	Uygulama	Oran (%)
Şap	176 766	297 530	168,32
Siğir Brusellozu	32 330	29 865	92,38
Koyun-Keçi Brusellozu	393 500	141 101	35,86
Koyun-Keçi Vebası	975 500	651 619	67
Siğirlerin Nodüler Ekzantemi	176 766	174 222	98,56

Tabloda, siğir brusellozu ve siğirlerin nodüler ekzantemi hastalıklarında 2019 yılında uygulanan aşuların belirlenen programa en yakın değerde olduğu görülmektedir. Şap hastalığında ise uygulanan miktar programın çok üstündedir. Bunun sebebi olarak yetiştiricilerin şap hastalığı konusunda daha tecrübeli ve daha bilinçli olabileceği düşünülmektedir. 2019 yılında en düşük oranda uygulanan aşı ise koyun-keçi brusellozu hastalığında gerçekleşmiştir. Bu durum koyun-keçi yetiştiriciliği için ekonomik kayıplara yol açabilecektir.

Hayvancılık Desteklemeleri

Tüm Türkiye’de olduğu gibi Van ilin de de hayvancılık sektörü birçok devlet kurumu tarafından desteklenmektedir. Bu kurumlar aracılığıyla hayvancılık sektöründe canlı hayvan, sektör ile ilgili makine-ekipman ve yatırımlara destek sağlanmaktadır. Söz konusu desteklemeler hibe, vergi muafiyeti, kredi ve faiz desteği şeklindedir (TARYAT, 2019).

Tarım ve Orman Bakanlığının uygulayıcısı olduğu 2016-2020 yıllarını kapsayan kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme programı ile hayvancılık yatırımlarına % 50 oranında hibe şeklinde destekleme yapılmaktadır (TARYAT, 2019).

Yine 81 il için uygulanan düve alım desteği bakanlık tarafından belirlenen düve fiyatı üzerinden % 40 oranında destekleme yapılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığının her yıl düzenlediği hayvancılık desteklemeleri uygulama tebliğinde yer alan bütün desteklerden Van ili de yararlanmaktadır (TARYAT, 2019). Bu desteklemeler kapsamında 2003-2019 yılları arasında hayvancılık için 341,3 milyon TL ve yem bitkileri için yaklaşık 216 milyon TL Van iline destek verilmiştir. Yine genç çiftçi projesi kapsamında 2016-2018 yılları arasında 21,2 milyon TL destek verilmiştir. (Anonim, 2020a).

Van ilinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının uygulayıcısı olduğu yatırım teşvikleri programı kapsamında ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı’nın da uyguladığı destekleme programları ile hayvancılık yatırımları desteklenmektedir (TARYAT, 2019). Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla katılım öncesi yardım aracının (IPA)

kırsal bileşeni olan IPARD programı kapsamında Van ilinde hayvancılık yatırımları ve yapılan bu hayvancılık faaliyetleri neticesinde elde edilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırımlara %40 ile %70 arasında değişen oranlarda hibe şeklinde desteklemeler yapılmaktadır. Ayrıca bu desteklemelerde KDV muafiyeti uygulaması da yapılmaktadır (Anonim, 2020b; TARYAT, 2019).

Van ilinde IPARD I programı kapsamında 11 adet süt üreten işletme ve 9 adet et üreten işletme desteklenmiş olup, bu işletmelere ödenen hibe tutarı 23,2 milyon TL civarındadır. Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması tedbiri kapsamında yaklaşık 4,5 milyon TL hibe tutarı ile 3 adet işletme, arıcılık faaliyeti yapan 96 adet işletme 4,2 milyon TL hibe tutarı, kültür balıkçılığı yapan 1 adet işletme 85 bin TL hibe tutarı ile desteklenmiştir (Anonim, 2020b).

IPARD II kapsamında ise 2020 verilerine göre, 7 adet kırmızı et üreten işletme 5 milyon TL, 2 adet süt üreten işletme 2,3 milyon TL, et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması tedbirinde 1 adet işletme 1,2 milyon TL, su ürünlerinde 1 adet işletme 490 bin TL ve arıcılık faaliyeti yapan 91 adet işletme 4,7 milyon TL hibe tutarı ile desteklenmiştir (Anonim, 2020b).

Bu kurumlar uyguladığı destekleme ve teşvik programları ile Van ilinde hayvancılığın geliştirilmesinin yanı sıra; genç ve kadın girişimcilerin sayısının artırılması, kırsaldan kente göçün azaltılması, kırsalda ve kent merkezinde istihdamın artırılması, hayvan refahı bilincin artırılması gibi birçok konuda iyileştirilmelerin sağlanması hedeflenmektedir.

Van İlinde Hayvancılık ile İlgili Bazı Projeler

Van ilinde hayvancılığın ve hayvansal üretimin geliştirilmesine yönelik özel sektör-kamu iş birliği ile bazı projeler yapılmaktadır. Bunlar:

Suni Tohumlama Projesi

Büyükbaş hayvancılıkta İpekyolu, Tuşba, Edremit, Gevaş ve Gürpınar ilçelerinde yürütülen bir projedir. Bu proje ile denenmiş yüksek verimli boğa spermaları kullanılarak siğirlerde

yüksek verimli genetik yapıların artırılması hayvan ıslahının kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Projenin bütün ilçelere yaygınlaştırılması hedeflenmektedir (VİTOM, 2020b).

Van ilinde 2003-2019 yılları arasında suni tohumlama sayısında artış olduğu bilinmektedir (Anonim, 2020a). Bu durum ildeki yetiştiricilerin suni tohumlamaya önem verildiğini göstermektedir. Yetiştiricilerin konu hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilmesi ile ildeki bütün ilçelere projenin yayılmasıyla bu sayının daha da artması beklenmektedir. Bu projenin bu şekilde ilerlemesi sonucunda Van ilinde büyükbaş hayvancılığında verimi yüksek hayvanların elde edilebileceği ve et-süt veriminde yükseliş olacağı düşünülmektedir.

Hayvan Genetik Kaynakları Yerinde Koruma ve Geliştirme Projesi

Türkiye’de birçok büyükbaş ve küçükbaş hayvan ırkları hatta arıcılıkta Kafkas arı ırkına da uygulanan bir proje olup, Van ilinde Norduz koyunu ve keçisi için uygulanmaktadır. Proje TAGEM, Damızlık Yetiştirici Birlikleri, İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri işbirliği ile yürütülmektedir. Bu proje ile evcil hayvan genetik kaynaklarının yok olmasının önlenmesi, genetik çeşitliliğin korunması, ekonomik anlamda yetiştiriciliği yapılan hayvan ırklarının ıslahı, hayvansal üretim ve verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır (TC Resmi Gazete, 2012).

Proje yerinde geliştirme ve yerinde koruma diye iki şekilde uygulanmaktadır. Yerinde geliştirme, yetiştirici elinde evcil hayvan genetik kaynaklarının verim özelliklerinin geliştirilmesi saf yetiştirme ve seleksiyon uygulanarak gerçekleştirilmektedir. Yerinde koruma, sahip oldukları ırkın özelliklerini gösteren yerli evcil hayvan genetik kaynaklarını doğal yetiştirildikleri bölgede, rastgele çiftleştirme yöntemi uygulanarak, yeterli büyüklükte sürü veya sürüler halinde korunması şeklinde uygulanmaktadır (TC Resmi Gazete, 2012).

Proje Gürpınar ilçesine bağlı bir mahallede 1000 baş koyunda uygulanmaktadır. Proje kapsamında hayvan başına 90 TL verilmektedir (Anonim 2020c).

Tarıma Dayalı İhtisas (Besi) Organize Sanayi Bölgesi (TDİOSB) Projesi

Proje birçok kamu ve sivil toplum kuruluşundan oluşan bir heyet tarafından yürütülmektedir. Projeye iki temel sebepten dolayı ihtiyaç duyulmuştur. Bunlardan ilki, şehir içinde hayvancılık faaliyeti yapan işletmeleri şehir dışına taşımak suretiyle, bu faaliyet sonucunda oluşan hoş olmayan kokular, sinek artışı gibi çevre ve şehircilik sorunlarının giderilmesidir. İkinci sebep ise gelenekçi yetiştiricilikten uzak daha profesyonel bir yetiştiricilik anlayışıyla, daha modern ahır ve

barınak tipleri ve yarı örgütlü bir yapı ile sürdürülebilir hayvancılık faaliyetinin gerçekleştirilmesidir (VANTSO, 2019).

Projenin 3 943 dönümlük bir arazi üzerinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Projede 50 adet 50 başlık, 30 adet 100 başlık, 15 adet 250 başlık, 5 adet 500 başlık olmak üzere toplamda 11 750 adet besi sığırı kapasite olarak planlanmaktadır. Projedeki hayvancılık işletmelerinin yem ihtiyacının karşılanması için yem sanayi tesisleri, üretilen etlerin işlenmesi için et işleme ve paketlenme tesisi, gübre işleme tesisi ve oluşan atıkların biyogaza dönüşümü için biyometan tesisinin kurulması da planlanmaktadır (VANTSO, 2019).

Bu proje sayesinde Van ve bölge ekonomisine katma değer sağlanacağı, istihdam oluşturulacağı ve sürdürülebilir bir üretim sağlanacağı düşünülmektedir.

Van İlinde Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Sorunlar

Van ilinin coğrafi konumu, geniş çayır-mera alanlarının olması, hayvan varlığının yüksek olması, zengin bir bitki florasına sahip olması ve zengin su kaynaklarının bulunması ile hayvansal üretim için ideal bir ortam sağlamaktadır. Ancak bunun yanında hayvancılık sektöründe bazı sorunlarla da karşılaşmaktadır.

Van ilinde plansız ve bilinçsiz üretimden dolayı hayvansal üretimde kalite ve düşük verim gibi sorunlarla karşılaşılırken, aynı zamanda hayvancılıkta potansiyelin de gerisinde kalınmaktadır. Bu durum en temel sorunlardan olup, ilin rekabetçiliğine olumsuz yansımaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Beklentinin yüksek olduğu geniş çayır-mera alanlarında bilinçsiz ve aşırı otlatma yapıldığından meralardan istenilen seviyede verim elde edilememektedir. Meralarda otlatma ideal sürenin çok üzerinde yapılmakta ve bu durum bitki örtüsünü zayıflatarak meraların verimini düşürmekte hem de hayvancılığı olumsuz olarak etkilemektedir. Meralarla ilgili bir diğer sorun ise mülkiyet ve kullanım sorunudur. Ekonomik olarak güçlü olan kişiler meraları paylaşarak o bölgede diğer yetiştiricilerin meralardan ve meralarda bulunan su kaynaklarından faydalanmalarına engel olmaktadır. Yine güvenlik nedeniyle mera ve yayla yasakları ile köy boşaltmaları da meraların hayvan yetiştiriciliği için kullanılmasında engel oluşturmaktadır. Özellikle köy boşaltmaları neticesinde yetiştiricilerin önemli bir bölümü hayvanlarını satmış ve bunun sonucunda da ilde hayvan sayılarında azalma olmuştur. Bu mera ve yayla yasakları kalkmış olsa bile, bu yasakların getirdiği psikolojik ve sosyolojik nedenlerle yasakların bulunduğu lokasyonlarda ekonomik hayatın yeniden canlanması güçtür (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Ertaş ve Deniz, 2018; Anonim, 2020c).

Hayvan beslemede, hayvansal üretimde verimliliğe çok olumlu etki oluşturmayan saman, kuru ot, kes ve şeker pancarı posası kullanılmaktadır. Silaj kullanımı yok denecek kadar azdır. Besleme, verimliliği artırmak ve tam manasıyla hayvanın ihtiyacına yönelik olarak besin maddeleri ihtiyacını karşılamak için değil, elde var olan yemlerin verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Hayvan besleme konusunda yeterli bilinç oluşmamıştır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Türkiye genelinde olduğu gibi girdi maliyetlerinin yüksek olması özellikle de yem fiyatlarının yüksekliği Van ili yetiştiricileri de için önemli bir sorundur. Mera ve yaylalardaki yasaklarda yem girdilerini artırmaktadır. Yem fiyatlarındaki ve hayvansal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar ve istikrarsızlıklar hayvancılık için olumsuz etki oluşturmaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Ertaş ve Deniz, 2018; Anonim, 2020c).

Van ilinde yetiştiriciler, hayvan bakım ve kontrol konusunda da yeterli bilgi düzeyine sahip değildir. Ahır ve barınakların havalandırma koşulları, hayvan başına düşen birim alan, temizlik, hijyen, hayvan refahı gibi konularda yetersizlik söz konusudur (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Bakım-beslemedeki yetersizlikler ve kesimhane gibi alanlardaki hijyen eksiklikleri de hayvan hastalıklarının oluşmasına yol açmaktadır. Hayvan hastalıkları ciddi ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Yetiştiricilerin hayvan hastalıkları konusunda yeterli bilinçte olmadıkları bilinmektedir. Bölgede, özellikle ilçelerde klinisyen ve resmi veteriner hekim sayısının yeterli düzeyde olmamasından kaynaklı veteriner-sağlık hizmetleri de yetersiz durumdadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde verim yönünden zayıf olan yerli ırk tercihi geçmişe nazaran azalmıştır. Ancak bu konuda tam anlamıyla istenilen düzeyde bir bilinç oluşmamıştır. Bu durum ilde düşük düzeyde hayvansal üretime ve Türkiye genelinde yetersiz rekabete yol açmaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Yüksek verime sahip, endemik bir tür olan Norduz koyun ırkının yok olma tehlikesi de Van ilinde küçükbaş hayvancılığında bir ırk sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Tamamlayıcı ve destekleyici hizmetlerin gelişmemesi ve teknolojik yeterli düzeyde yararlanılmaması hayvancılık sektörü için olumsuz bir tablo oluşturmaktadır.

Depolama-soğuk zincirler, ambalajlama, paketleme, süt sağım ünitesi, sağım makinesi vb. hizmetlerin ve teknolojinin yetersizliği hayvansal üretimde ürün kayıplarına ve düşük verimliliğe yol açmaktadır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Van ilinde hayvancılık sektöründe bir diğer önemli sorun hem sayı olarak hem de nitelik olarak çoban yetersizliğidir. Bu durum çoban maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır. Çobanlığın zor ve zahmetli olması, mesleğin itibarının düşük olması, gençlerin hayvancılığa ilgi duymaması, bölgede yaşanan göç olayları, kırsalda hayat standartlarının düşük olması, yine bölgede güvenlik sorunlarının yaşanması ve koruculuk sisteminin olması (maaş gibi unsurların cezbedici olması) bu sorunun artmasına yol açan bazı faktörlerdir (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Ertaş ve Deniz, 2018; Anonim, 2020c).

Yerli yetiştiricilerin rekabetçiliğini olumsuz yönde etkileyen sınırdan kontrolsüz ve kaçak hayvan girişleri de Van ilinde hayvancılık için önemli bir sorundur. Ayrıca bu sorun hayvan hastalıklarının artışına da yol açabilmektedir (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

ilde üreticilerin ekonomik haklarını koruyacak, girdi maliyetlerini düşürebilecek, üretilen ürünler için pazar imkânı sağlayacak ve bu ürünlerin en iyi şekilde değerlendirilmesi için yönlendirme ve imkan sağlayacak düzeyde etkin ve bilinçli bir örgütlenme oluşturulamamıştır (DAKA, 2012; DAKA, 2014a; TC Van Valiliği, 2014; Anonim, 2020c).

Hayvansal ürünlerde üreticiyi korumak amacıyla devlet tarafından taban fiyat düzenlemesi yapılmamaktadır. Bu durumu fırsat bilen kasaplar, peynirciler gibi alıcılar ürünleri değerinden düşük fiyatlara alarak üreticilerin gelir seviyelerinin düşük kalmasına yol açmaktadırlar. Yani üreticilerin bu durumu kasap ve peynirciler gibi alıcıların insafına bırakılmaktadır. (DAKA, 2012; Ertaş ve Deniz, 2018; Anonim, 2020c).

Hayvansal üretimdeki en önemli sorunlardan bir tanesi de beşeri sermaye eksikliğidir. Beşeri sermaye, üretim faktörlerinin daha etkin ve verimli kullanılmasına olanak sağlayan tecrübe, bilgi ve beceri gibi değerlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Manga ve ark., 2015). Bu tanımdan yola çıkarak, Van ilinde hayvan yetiştiriciliğinin daha çok atadan öğrenilen bilgiler doğrultusunda yapılmakta oluşu ve yeniliklere, öğrenmeye, teknolojiye kapalı bir şekilde gerçekleştirilmesi beşeri sermayenin eksikliğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Van ili hayvancılığında yaşanan sorunlara karşı sunulabilecek en öncelikli çözüm önerisi bölgenin güvenlik sorununun sosyolojik, psikolojik ve maddi yönleri ele alınarak optimum biçimde giderilmesi olacaktır. Çünkü bu durum insanların bütün yaşamları üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Hayvancılık yönüyle bu sorun çözüldüğünde yaylalar, meralar ve buralardaki su kaynakları hayvanların beslenmesinde kullanılabilir. Böylece çayır-meraya dayalı olarak yapılan küçükbaş hayvancılığın önemli bir girdisi olan yem maliyetleri düşecek ve üreticilerin gelir seviyesi artacaktır. Yem maliyetlerinin düşmesi ile sonuçlanacak bir diğer durum ise, çayır ve meraların ekonomik gücü olanlar arasında pay edilmesinin önüne geçilecek tedbirlerin alınmasıyla sağlanabilecektir. Meralarda amenajman teknikleri dikkate alınarak otlatma yapılmasına özen gösterilmesi ve mera ıslah çalışmaları ile meralardan daha fazla verim elde edilmesi sağlanacaktır. Van İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün verilerine göre mera ıslah ve amenajman çalışmaları kapsamında 18 992 bin dekar alanda mera ıslah çalışması tamamlanmıştır (Anonim, 2020a). Bu çalışmalara hız verilerek hayvancılıktaki kaba yem ihtiyacının karşılanması ve yem maliyetlerinin azaltılmasının sağlanacağı düşünülmektedir.

Hayvan besleme ile ilgili rasyon, silajlık mısır gibi yem bitkileri konusunda üreticileri bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Hayvan beslemenin yanında bakım şartları da geliştirilmelidir. Bölgeye uygun ahır barınak tipleri yapılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu sayede birçok hayvan hastalıklarının da önüne geçilecektir.

Hayvan hastalıkları ile aşılama çalışmaları ve üreticilerin bu konu hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Yine ülke içerisinde hayvan hareketlerinin ve sınırdan kaçak hayvan girişinin kontrolü sağlanarak hayvan hastalıkları azaltılmaya çalışılmalıdır. Kaçak hayvan girişinin kontrolünün sağlanması ile aynı zamanda hayvan fiyatlarının düşmesi engellenerek üreticilerin rekabetçiliği olumlu etkilenecektir. Yine hayvan hastalıkları ve veteriner-sağlık hizmetleri konusundaki bilinçlenme ile ekonomik kayıpların önüne geçilecektir.

Hayvan materyalinin nitelik ve nicelik olarak uygun olması verimli ve kârlı bir hayvansal üretim için önemlidir (Günlü ve ark, 2006). Kültür ve melez ırk çalışmalarına önem verilmesi, ırk ıslah çalışmalarının yapılması, nitelikli döl kaynakları belirlenerek suni tohumlama çalışmalarına gereken önemin verilmesi ve damızlık hayvan kesimlerinin önüne geçilmesi büyükbaş hayvancılığa büyük katkı sağlayacaktır.

Bölgede yetiştiriciliği yapılan endemik tür olan Norduz koyunu başta olmak üzere Morkaraman, Hamdani ve Karakaş gibi türlerin koruma altına alınması ve yetiştiriciliklerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Bu şekilde gen kaynakları korunarak yük-

sek verimli ırklarla yetiştiriciliğe önem verilmelidir.

Çoban ücretlerinin iyileştirilmesi, sosyal güvencenin sağlanması ve gerekli eğitimler verilerek kalifiye eleman haline getirilmesi çoban sorunun çözümünde önem arz etmektedir.

Üretilen ürünlerin işlenmesine, yöresel ürünler ya da katma değerli ürünler olarak değerlendirilmesine ve pazarlama çalışmalarına önem verilmelidir. Markalaşma ve tanıtım faaliyetlerine özen gösterilmelidir. Yöresel hayvansal ürünlerde tescil ve coğrafi işaret işlemleri yapılmalıdır.

Van ili, Türkiye'ye komşu bazı ülkelere sınırının bulunması ile dış ticaret açısından önemlidir. Hayvansal ürünlerin ve canlı hayvan ihracatına yönelik çalışmalar yapılarak il içerisinde bir rekabet ortamı oluşabilecektir. Bu rekabet anlayışı da ildeki hayvancılığın gelişmesine ve hayvancılığa gereken önemin verilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Örgütlenme konusunda farkındalığın artırılması ve mevcut örgütlerin idari ve fiziki kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız verilmelidir.

Arıcılık sektöründe bal üretiminin yüksek olması bir avantajdır. Ancak arıcılık ürünlerinde çeşitliliğin sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Propolis, arı sütü, bal mumu, arı zehri gibi ürünlerin üretiminin artırılması arıcılık sektöründeki kişiler için ayrıca bir gelir kaynağı olacaktır.

Van gölünde yetişen endemik bir tür olan inci kefali balığının 15 Nisan-15 Temmuz av yasağının olduğu dönemde kontrollerin artırılarak bu türün korunmasına özen gösterilmelidir. İç su balıkçılığı olarak Van ekonomisine katkı sağladığı gibi bu balık türünün göç zamanında düzenlenecek şölenlerle hem Van turizmine hem de Van ekonomisine ayrıca katkı sağlamasına yönelik çalışmalar geliştirilmelidir.

Sonuç olarak; Van ilinin birçok hayvancılık faaliyetinin yapılabilirdiği bir coğrafyaya sahip olması ve ildeki hayvancılık faaliyetleri hem Türkiye hem de Van ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Hayvancılık sektöründeki beşeri sermayeye gerekli yatırımların yapılması, ildeki güvenlik sorununun çözülmesi, mera ıslah çalışmalarının hızlandırılması, gen kaynaklarının korunması, entegre ve modern tesislerin kurulması, sektöre yönelik desteklemelere gereken özenin gösterilmesi, çiftçilerin birçok konuda bilinçlendirilmesi için düzenlenen eğitimlerin artırılması, çoban sorununun çözülmesi, tarıma dayalı ihtisas (besi) organize sanayi bölgesi projesi gibi sektöre yönelik projelerin hayata geçirilmesi ile hayvancılık sektörü Van ilinde ve Türkiye'de istenilen seviyelere ulaşabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Van ilinde 2019 yılında başlatılan canlı hayvan ihracatının geliştirilerek il ve ülke ihracatına olan katkısının artırılması da bölgede hayvancılığın gelişmesine ciddi katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Mevcut çalışma 'Van İli Hayvancılığının Mevcut Durumu' isimli doktora seminerinden üretilmiştir.

Mali Destek

Bu çalışma herhangi bir finansman kuruluşundan/sektöründen hibe/destek almamıştır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın yapılmasında Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurul (HADYEK) İzin Belgesi gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

Ömer Gezginç araştırmanın yazımında ve yorumlanmasında görev almıştır.

Kaynaklar

1. Anonim (2020a). TC Van İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Farklı Yıllara Ait Veriler, Van.
2. Anonim (2020b). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Van İl Koordinatörlüğü Kayıtları, Van.
3. Anonim (2020c). Van İl/İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Veteriner Hekimleri ve Mühendisleri ile Yapılan Görüşmeler, Van.
4. Anonim (2020d). Erişim Adresi: [esk.gov.tr/tr/10238/Van-Et-Kombinası], Erişim Tarihi: 29/12/2020.
5. DAKA (2010). Ön Bölgesel Gelişme Planı (2009-2010).
6. DAKA (2012). Küçükbaş Hayvancılık Çalıştay Raporu, Hakkari.
7. DAKA (2014a). Van İli Tarım Sektörü Yatırım Kılavuzu, Van.
8. DAKA (2014b). TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi.
9. DAKA (2014c). Van Süt Sektör Raporu. Van Süt Eylem Planı, Van.
10. Delgado, C., Rosegrant, M., Steinfeld, H., Ehui, S., Courbois, C. (1999). Livestock to 2020: The next food revolution. Chapter 14: p.: 89-93.
11. Eisler, MC., Lee, MRF. (2014). Steps to sustainable livestock. Nature, 507: 32-34.
12. Ertaş, N., Deniz, O. (2018). 1991 Sonrasında Van'da Küçükbaş Hayvancılığın Gelişim Seyri ve Sorunları. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara.
13. Günlü, A., Atasever, M., Karakaya, Y. (2006). Erzurum İli Hayvancılığının Yapısal Özellikleri ve Yakın Gelecekteki Durumu Üzerine Genel Değerlendirme. Atatürk Üniversitesi Vet. Bil. Derg. 1: (3-4): 55-68.
14. Manga, M., Bal, H., Algan, N., Kandır, ED. (2015). Beşeri Sermaye, Fiziksel Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeler ve Türkiye Örneği. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24: 1: 45-60.
15. TARYAT (2019). Van Tarımsal Yatırım Rehberi.
16. TC Resmi Gazete. (2012). 17 Temmuz 2012 tarihli "Hayvan Genetik Kaynakları Yerinde Koruma ve Geliştirme Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları" Resmi Gazete Sayısı: 28356, Tebliğ No: 2012/54).
17. TC Van Valiliği (2014). Van İli ve İlçeleri Vizyon 2023 Ortak Akıl Stratejik Eylem Planı, Van.
18. Thornton PK. (2010). Livestock production: recent trends, future prospects. Phil. Trans. R. Soc. B,365: 2853-2867. <https://doi:10.1098/rstb.2010.0134>
19. Turan, N, Altuner, F. (2014). Van İlinde Kaba Yem Üretim Potansiyeli, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Turk J AgricRes, 1: 91-97.
20. TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı. Erişim Adresi: [<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr>], Erişim Tarihi: 27/11/2020.
21. TÜİK (2022a). Türkiye İstatistik Kurumu Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı. Erişim Adresi: [<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr>], Erişim Tarihi: 27/10/2022.
22. TÜİK (2022b). Türkiye İstatistik Kurumu Su Ürünleri İstatistikleri Veri Tabanı. Erişim Adresi: [<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr>], Erişim Tarihi: 27/10/2022.
23. VANTSO (2019). Tarım ve Hayvancılık Sektör Raporu, Van.
24. VİKTM (2020). Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Erişim Adresi: [<https://van.ktb.gov.tr/TR-90248/cografi-konumu.html>], Erişim Tarihi: 09/10/2020.
25. VİTOM (2020a). Van İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. Erişim Adresi: [<https://van.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?Sayfald=22>], Erişim Tarihi: 01/12/2020.
26. VİTOM (2020b). Van İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. Erişim Adresi: [<https://van.tarimorman.gov.tr/Haber/739/Van-il-Tarim-Ve-Orman-Mudurlugu-Tarafindan-Suni-Tohumlama-Hizmeti-Verilmektedir>], Erişim Tarihi: 27/12/2020.
27. VİTOM (2019). Van İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. Erişim Adresi: [<http://van.tarimorman.gov.tr/Haber/679/Vandan-Katara-Kucukbas-Hayvan-Ihracati>], Erişim Tarihi: 01/01/2021.a